

“Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi” fənnindən imtahan suallarının cavabları

I kollokvium

1.1 HFT və texniki təhlükəsizlik haqqında ümumi məlumatlar?

Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi, elmi biliklərə əsaslanan sahə olaraq, insanların bütün fəaliyyət sahələrində təhlükəli və zərərli faktorlardan mühafizəsinin nəzəri və əməli qaydalarını əhatə edir, onların yaşayış mühitində təhlükəsizliyini və sağlamlığını qorumaq məqsədi güdür.

Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyinə daxildir:

- məişətdə təhlükəsizlik;
- istehsalatda təhlükəsizlik;
- sülh dövründə fəvqəladə hadisələri zamanı təhlükəsizlik;

Təhlükəsizlik texnikası - təhlükəli şəraitdə və ZM işləyənlərin təsirinin qarşısını alan təşkilatı tədbirlərdən və texniki vasitələrdən ibarət bir sistemdir.

1.2 Təbii neqativ təsirlərin mənbələrinə nələr daxildir?

- Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyinin əsası “potensial təhlükə aksioması” anlayışdır, yəni hər bir fəaliyyət potensial təhlükəlidir.
- Neqativ faktorlar kompleksi bütün çirklənmə mənbələrinin təsirindən asılıdır.
- Ekoloji şəraitin kompleks qiymətləndirilməsi.
- Demografik şəraitin məlumatlarının analizi (əsasən də uşaqların).
- Günəşin aktivliyindən, texnogen mühitin neqativ faktorlarından asılılığı.

1.3 HFT nəyə deyilir?

- Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi elə bir şəraitlər və şərtlərdir ki, hansılarda işçilərin olduqları mühitdə neqativ təsirlər mümkün deyil.
- Təhlükəsiz əmək qaydalarına və həyat fəaliyyətinə riayət etmək

1.4 İnsanların həyat fəaliyyətinə nələr daxildir?

Sivilizasiyanın inkişafına hansındakı biz elmin, texnikanın, iqtisadiyyatın, kənd təsərrüfatının industrializasiyasını, nüvə enerjisi daxil olmaqla müxtəlif enerji

növlərinin istifadəsi, maşınların, mexanizmlərin yaradılması, zərərvericilərlə mübarizədə müxtəlif kübrələrin istifadəsi.

1.5 İnsanların həyat fəaliyyətinin təhlükə silsiləsinə nələri aid etmək olar?

- Yaşayış mühitinin neqativ təsirlərini eyniləşdirmə, uyğunlaşdırma (müəyyənləşdirmə və miqdar nəzərindən qiymətləndirmə).
- İnsanları təhlükələrdən qoruma, müxtəli neqativ faktorların təsirlərinin qarşısının alınması.
- Təhlükəli və zərərli faktorların təsirlərinin nəticələrinin aradan qaldırılması.
- İnsanlar üçün normal, yəni komfort yaşayış mühitinin yaradılması.

2.1 İnsanlar üçün təhlükə ziddiyyəti necə başa düşülür?

- Potensial təhlükəni "risk"lə qiymətləndirmək olar. Risk-təhlükənin reallaşmasıdır. Təhlükəsiz vəziyyət-riskin olmamasını, yəni təhlükənin həyata keçirilməsi üçün imkanların, şəraitin olmamasınıdır.
- Praktiki olaraq, təhlükə mənbəyi olduğu zaman tam təhlükəsizliyə nail olmaq mümkün deyil.
- Risk uzun müddət realizə olunmaya bilər və yaxud bədbəxt hadisə qismində əmələ gələ bilər.

2.2 HFT elminin ən vacib məsələlərinə nələr daxildir?

- Texniki sistemlərin və texnologiyaların təhlükəliyinin elmi nöqtəyi-nəzərdən qiymətləndirilməsi.
- İnnovasion sistemlərin və texnologiyaların elmi nöqtəyi nəzərdən qiymətləndirilməsi.
- Elmi əsaslarla məişət cihazlarının yaradılması.
- Reaktorların, sürətləndiricilərin və lazerlərin texnologiyalarının idarə edilməsi.
- Elmi əsaslarla kosmik texnikanın təhlükəsiz idarə edilməsi.
- Kosmik şüalanmanın insanın fəaliyyət dairəsinə təsirinin elmi əsaslarının öyrənilməsi.

2.3 Sənayedə səs-küyün insan orqanizminə neqativ təsirləri.

Səs - müxtəlif tezlikli və intensivlikli zamanda ardıcılıqla dəyişilən səslərin məcmuəsidir. İnsanın normal fəaliyyəti üçün 10-20 db. səs yüksəkliyi tələb olunur. Bu parklarda və meşələrdə yarpaqların, çaylarda suyun və s. səsləridir. Tezliklər diapazonuna görə səslər bölünürlər: aşağı tezlikli- 350 qs., orta tezlikli- 350-800 qs., yüksər tezlikli- 800 qs-dən yuxarı. İnsanlara səsin fizioloji təsirini qiymətləndirmək üçün səsin yüksəklik və səviyyə dərəcəsi istifadə olunur. Eşitmə səviyyəsi tezliklər dəyişdikdə dəyişilir. Tezliklər yüksəldikdə 16-4000 qs. eşitmə qabiliyyəti azalır. 20000 qs. sonra eşitmə qabiliyyəti artır.

2.4 İstehsalatda yaranan titrəyişlər necə başa düşülür?

Titrəyişlər- eyni və ya nisbətən eyni proseslərin çoxsaylı təkrarlanması, hansılar ki bir çox təbii proseslər və hadisələr insan fəaliyyətinin nəticələrindən, sadə sürtülmələrdən, mayatnikin yellənməsindən elektromaqnit titrəyişlərinə kimi təkrarlanmasına gətirib çıxarır.

Mexaniki titrəyişlər- vaxtaşırı təkrarlanan, fırlanan və gedib gələn hərəkətlərdir. Titrəyişlər insan orqanizminin toxumalarında dəyişilən mexaniki gərginlik yaradır. İnsan orqanizminə titrəyişlərin təsiri, titrəyiş sürəti, sürətlənmə səviyyəsi və insanların şəxsi xüsusiyyətləri ilə ölçülür. Titrəyişlər insan orqanizminə “Dəniz xəstəliyi” formasında və ya vestibulyar aparata təsiri nəticəsində istiqamətin itirilməsi ilə nəticələnir.

2.5 Titrəyişlərdən və səs küylərdən təhlükəsizlik tədbirləri və vasitələri.

Titrəyişlərdən mühafizə biomexanikanın mürəkkəb problemi kimi özünü ifadə edir. Titrəyişlərdən mühafizə metodlarını hazırlayarkən, insanın emosional vəziyyəti, iş gərginliyi və yorulma səviyyəsi nəzərə alınmalıdır. Titrəyişlərdən əsas mühafizə üsulu- titrəyiş mənbəyinin təcrid edilməsidir. Səs-küy insan orqanizminə mənfi təsir göstərir, əsasən də əsəb-sinir sistemində, beyin hüceyrələrinin yorulmasına və tükənməsinə gətirib çıxarır. 16 qs.-dən aşağı səs infosəs, 16000 qs.-dən çox səs ultra səs adlanır. Məsafəli, səs mühafizəli və səsboğucu mühafizə üsulları mövcuddur.

3.1 HFT tədbirlərində MM-nin rolu və vəzifələri.

İnsanların təhlükəsizliyini təmin etmək, müasir dövrün problemlərinin əsasını təşkil edir. Texnikanın və texnologiyanın qeyri mütənasib cərəyan etdiyi dövrdə, insanların fəaliyyət mühitində təhlükələr böyük sürətlə

İnkişaf edərək, qavranılmaz ekstremal şəraitlər yaradılır.

Real vəziyyətlər vadar edir ki, insanların fəaliyyət göstərdiyi mühitdə baş verən qəzalardan qorunmaq üsullarını təkmilləşdirərək hazırlıqlı olsunlar. Bu əsasdan MM dövlət əhəmiyyətli vacib tədbirlər sistemi olub, əhəlinin mühafizəsinə, iqtisadi

obyektlərinin iş fəaliyyətinin sabitliyinə və fəvqəladə hadisələr zamanı xilas edici və digər təxirə salınmaz işlərin icrasına yönəldilmişdir. Bu mürəkkəb vəzifələrin icrası dövlət tərəfindən FHN və MM təşkilatlarına həvalə olunmuşdur.

3.2 Respublikamızda MM-nin təşkilinin əsas prinsipləri.

Respublikamızda MM ərazi-sənaye prinsipinə əsasən təşkil olunmuşdur. Bu prinsipin tələbinə müvafiq olaraq MM-yə qəsəbə, rayon və şəhərlərdə rəhbərlik icra hakimiyyətləri tərəfindən icra olunur.

3.3 MM-nin təyinatı nədir?

MM-yə ümum xalq və ümumi dövlət strateji tədbirlər sistemi olub, əhalinin mühafizəsinə, iqtisad obyektlərinin iş sabitliyinin yüksəldilməsinə, dağıntı ərazisində xilas edici və digər təxirə salınmaz işlərin qısa müddətdə təşkili və icra edilməsinə yönəldilmişdir.

3.4 İcra hakimiyyətlərinin MM sistemində icra funksiyaları hansılardır?

Rəhbərlik etdiyi rayonun ərazisində MM-yə planına müvafiq tədbirlərin icrasını təşkil etməli. Bu əsasda əhalinin miqdarı, müəsisələrin vacibliyi nəzərə alınaraq plan əsasında onların mühafizəsini mütərəqqi üsullarla təşkil etməli, mülki müdafiə qüvvə və vasitələrini yüksək hazırlıq vəziyyətində saxlamalı, onları öyrətmək və məşq etdirmək, rayon ərazisində qəza və fəlakət baş verən zaman onların potensiallarından istifadə edərək, təhlükələri aradan qaldırmaq üçün hazır saxlamalıdır.

3.5 MM gücünə və vasitələrinə nələr daxildir?

Yüksək hazırlıqlı ərazi bölmələri, həmçinin obyektlərdəki yüksək hazırlıqlı bölmələr, Mülki müdafiə xidmətləri və vasitələri, respublika FHN-nin gücü və vasitələri. Kimyəvi radiasiya, kəşfiyyat nəzarət dəstələri, M.M-nin fərdi və kollektiv mühafizə vasitələri daxildir.

4.1 FH-da əhalinin mühafizəsi üsulları və prinsipləri.

Əhalinin mühafizəsinə müxtəlif mühafizə üsullarından kompleks halında istifadə edilməklə nail olunur. Bu üsullardan ən əsasları əhalinin müxtəlif mühafizə qurğularında daldalandırılması, təhlükəli rayonlardan köçürülməsi və eyni zamanda fərdi mühafizə vasitələrindən istifadə olunmasıdır.

Mühafizə Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində ərazi-istehsalat prinsipi üzrə təşkil edilir. Respublikanın bütün əhalisi mühafizə edilməlidir, bu tədbirlər fasiləsiz xarakter daşıyır. Həm sülh, həm də müharibə dövrlərində yerinə yetirilir.

4.2 FH zamanı yerli əhaliyə xəbər vermə necə təşkil edilir?

Düşmən hücumu barədə xəbəri əhaliyə hakimiyyət orqanları verirlər. Bu xəbər radio və televiziya, mətbuat orqanları vasitəsilə əhaliyə çatdırılır. Belə hallarda “Hamının diqqətinə!” sonra yaranmış vəziyyətdən asılı olaraq MM-nin “Hava həyəcanı”, “Hava həyəcanı qurtardı”, “Radiasiya təhlükəsi”, “Kimya həyəcanı” siqnalları verilə bilər.

4.3 Dağıntı ocaqlarından əhalinin evakuasiyası necə təşkil edilir?

Evakuasiya təhlükəli rayonların ərazisində yaşayan əhalinin mütəşəkkil surətdə çıxarılıb şəhərdən kənar, təhlükəsiz sahələrə köçürülməsidir. Yaranmış vəziyyətdən asılı olaraq əhali tamamilə yaxud qismən köçürülə bilər.

Əhalinin köçürülməsi istehsalat-ərazi prinsipi üzrə təşkil edilir.

Əhalinin köçürülməsinin əsas üsulu kombinasiyalı üsuldur.

Əhalinin qeydiyyatı üçün əsas sənədlər şəxsiyyət vəsiqəsi (pasport) yaxud yaşayış yerində tərtib olunmuş siyahıdan ibarətdir.

4.4 Əhalinin fərdi və tibbi təchiz edilməsi üsulları.

Müasir qırğın silahlarından mühafizə məqsədilə əhalinin, fərdi və tibbi mühafizə vasitələrindən vaxtında istifadə etməsi çox vacibdir. Bu məqsədlə Nazirlər Kabinetini sərəncamı ilə məntəqələr yaradılır. Fərdi mühafizə vasitələri bunlardan ibarətdir.

1. Tənəffüs orqanlarının mühafizə vasitələri.
2. Dəri səthinin mühafizə vasitələri.
3. Tibbi mühafizə vasitələri.

4.5 MM qoruyucu qurguları necə təsnif edilir?

1. Təyinatına görə.
2. Yerləşdirilməsinə görə.
3. Tikilmə müddətlərinə görə.
4. Mühafizə xassələrinə görə.

- 1.Mühafizə qurğuları kollektiv mühafizə vasitələri.
- 2.Sığınacaqlar.
- 3.Radiasiya daldanacaqları.
- 4.Sadə daldanacaqlar.

5.1 Sığınacaqlar hansı göstəricilərə əsasən təcnif edirlər?

- 1.Təyinatına görə: Sığınacaqlar və ya idarə etmə qərarcəhləri.
2. Mühafizə xüsusiyyətlərinə görə: sığınacaqlar və ya şüalanmaya qarşı daldalanacaq.
- 3.Yerləşdirilməsinə görə: böyük, orta, balaca.
- 4.İstismar rejiminə görə: iki rejimdə hava ilə təmin edən, üç rejimdə hava ilə təmin edən və ya tam izolə olunmuş.

5.2 Radiasiya əleyhinə daldalanacaqların tikilməsi necə təşkil edilir?

- 1.Tavanının hündürlüyü 2.8-3.0 metr və üç mərtəbəli skamyası və ya taxtı olan.
2. Tavanının hündürlüyü 2.2-2.4 metr və iki mərtəbəli skamyası və ya taxtı olan.
3. Tavanının hündürlüyü 1.7-1.9 metr və bir mərtəbəli skamyası və ya taxtı olan.

5.3 Yangınları söndürərkən hansı təhlükəsizlik üsullarına əməl edilir?

Yangını söndürməklə əlaqəsi olmayan şəxslərin, yangın söndürülən sahələrdən qalmasına icazə verilməmək, onların ərazidən uzaqlaşdırılmasını təmin etmək. Yangının qonşu binalara və ərazilərə keçməsinin qarşısını almaq üçün kompleks tədbirlər görmək. İşin icrasına başlamazdan əvvəl iş yerini diqqətlə nəzərdən keçirmək.

5.4 Yangın təhlükəsizliyinə hansı tələblər yönəldilir?

Tikinti zamanı çətin yanan və ya heç yanmayan materiallardan istifadə etmək. Tikinti normativlərinə, obyektlər arasındakı məsafəyə əməl etmək. Təhlükəsiz məişət texnikalarından istifadə etmək. Yangına qarşı istifadə olunan su anbarlarını tikmək. Vətəndaşlara yangın təhlükəsizliyi qaydalarını öyrətmək, əməl etməyi tələb etmək.

5.5 Respublikamızda hansı yanğınlar baş vermə ehtimalı mövcuddur?

Məişətdə olan yanğınlar, qaz sızmasından baş verən yanğınlar, çöl-meşə yanğınları, ildırım çaxmadan baş verən yanğınlar, əhalinin səhlənkarlığından baş verən yanğınlar, kimyəvi proseslərlə işləyən obyektlərdə səhlənkarlıq üzündən baş verən yanğınlar, neft və qaz mədənlərində, neftayırma və neft emalı zavodlarında, kənd təsərrüfatına aid sahələrdə susuzluq və təhlükəsizlik texnikasına əməl edilməyən zaman baş verən yanğınlar, yaşayış massivlərində baş verən yanğınlar və s.

II Kollokvium

5. İnsanların fəaliyyət sahəsində yaranma ehtimalı təhlükələr haqqında anlayış və müxtəlif amillər.

5.1 “İnsan-onun fəaliyyət mühiti”-ndə əmələ gələn neqativ hallar necə təsnif edilir?

-Təsnif olunma mühitləri: təbii və antropogen xarakterli olaraq, insanların fəaliyyəti nəticəsində baş verir. Bu mühitlər insanların fəaliyyət göstərdiyi, yaşadığı, hərəkət etdiyi və digər hallarda mənfi neqativ təsirlər baş verən zaman nəzərdə tutulur.

5.2 Təsir təbiətinə görə zərərli amillər necə təsnif olunurlar?

Onlar: fiziki, kimyəvi, bakterioloji və psixofiziki xarakterli olurlar.

Onları araşdırarkən, hər biri insanların həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi üçün müxtəlif fəsadlar yaratma imkanına malikdirlər.

5.3 Fiziki təhlükəli və ziyanlı amillərə hansılar daxildir?

Bu amillərə: maşın və müxtəlif mexanizmlər, qurğuların hərəkət hissələri, kəskin və dağılan əşyalar, yüksək tozlaşma səs-küyün səviyyəsi və başqalarını göstərmək olar.

5.4 Kimyəvi təhlükəli və ziyanlı amillərə nələr aiddir?

Bura daxildir: texnoloji proseslərdə istifadə olunan ziyanlı maddələrdən –xlor, ammiak, müxtəlif növ turşular, sənaye zəhərləri-civə, fosgen, difosgen, zəhərli kimyəvi maddələr, müddəti keçmiş dərman vasitələri, həmçinin hərbi yolla istifadə oluma ehtimalı zəhərləyici maddələr.

5.5 Bioloji təhlükəli və ziyanlı amillərə nələr aiddir?

Bu qrupa daxil olan mikroorqanizmlərdən müxtəlif bakteriyaları, virusları, göbələkləri, rikketsiləri göstərmək olar ki, onların təsiri nəticəsində, insanların, fauna və floranın geniş miqyasda epidemiya xəstəlikləri ilə yoluxması baş verir.

6. Kimyəvi ziyanlı maddələrdən insan orqanizim üçün təhlükə kəsb edən maddələr hansılardır?

6.1 Kimyəvi ziyanlı maddələrə hansı vasitələr daxildir?

Onlar, kimyəvi ziyanlı (təhlükəli) maddələr olub, yaşadığımız mühitə, insanların təbiətlə düzgün rəfdar etmədiyi zaman baş verir. Bu maddələr, təbii və antropogen xarakterli olurlar.

6.2 Məişət mühitində istifadə edilən bioloji aktiv maddələrə nələr daxildir?

Onlardan: sabun, yuyucu tozlar, şampun, müxtəlif bioaktiv əlavələri və digərləri mövcuddur. Müvafiq olaraq göstərdiyimiz bioloji aktiv maddələrdən ən geniş və sərfəli istifadə olunan maddələrdən yuyucu tozları və müxtəlif növ, həmçinin məqsəd yönü sabunları göstərmək olar.

6.3 “Binar” tipli zəhərləyici maddələr hansı xassələrə malikdirlər?

Onlar qaz, yaxud qarışıq, az zəhərli, yaxud təhlükəsiz kimyəvi maddələr olub, birləşməsi nəticəsində ən kəskin toksikoloji xarakterli zəhərləyici maddəyə çevrilmə qabiliyyətinə malikdir. Bu tipli maddələr, daşınma və anbarlarda uzun müddət saxlanılan zaman, insanların həyat fəaliyyətinə heç bir təhlükə yaratmır. Tətbiq edildikdə isə külli miqdarda insanları və heyvanları məhv etmə imkanına malikdir.

6.4 Kimyəvi ziyanlı maddələr əsasən hansı mühitdə yayılırlar?

Onlar atmosfera, hidrosfera və litasferada yayılma ehtimalı olurlar. Əsasən havanın istiləşdiyi dövrdə, ilin yaz, yay və payız fəsillərində daha kəskin təsirə malik olub, uzun müddət soyuq mühitdə təsir göstərmə xüsusiyyətlərinə malikdir.

6.5 Kimyəvi təhlükəli maddələrlə zəhərlənmiş ərazi və xəstəlik necə adlandırılır?

Bioqekimyəvi zəhərlənmiş ərazi, həmçinin xəstəlik spesifik olaraq havanın tərkibinin və torpağın temperaturasının dəyişməsi əsasında baş verir. Mühitdə havanın cərəyan etməsindən asılı olaraq, müxtəlif sürətlə və geniş miqyasda yayılma imkanına malikdir.

7. Müəssisələrin işçi otaqlarında və sahəsində səs-küyün, titrəyişlərin, zərərli maye, qaz və tozun, yüksək təzyiqli maqnit sahəsinin, lazer şüasının və radiasiyanın yaranma səbəbləri və onların gəstəriciləri.

7.1 Səs-küy nədir və onun insan orqanizminə təsiri?

Səs-küy istehsalatda akustik tezlik-titrəyişlər olub, nəhəng mexanizmlərin əmələ gətirdikləri yüksək tezlikli dalğalar başa düşülür. Onlar öz növbəsində insanların sinir sisteminə-səhhətinə güclü təsir göstərir.

7.2 Dalğaların uzunluğu necə başa düşülür?

Dalğaların titrəyişi dövründə, müəyyən zaman ərzində qət etdiyi məsafə nəzərdə tutulur. Bu dalğalar mühitdən və təbiətin relefindən asılı olaraq dalğaların yayılma ampilitudalarına malikdirlər.

7.3 Müxtəlif mühitdə səsin yayılma sürəti nə qədərdir?

Onun havada sürəti 330 m/san, suda 1400m/san, polad metalında isə 5 000 m/san qəbul edilir. Bu rəqəmlər ümumi fizika qanuna əsasən qəbul edilmişdir. Yerin akustikasından asılı olaraq mühitə səsin yayılması ehtimalı müxtəlifdir.

7.4 Səs-küyün hansı göstəriciləri insan orqanizminə daha kəskin tibbi fəsadlarla nəticələnir?

Tibb elmi müəyyən etmişdirki, 16 qers tezlikdən az infrosəs dalğalar eşidilmədən və görünmədən ən azı 7 nəfər insana dərin izah olunmaz qorxu və sıxıntı əmələ gətirmə imkanına malikdir.

7.5 Ultrasəsin təsir dərəcəsi nədən asılıdır?

İnsanlara və mühitə ultrasəsin təsir dərəcəsi onun intensivliyindən və təsir müddətindən asılıdır. Müvafiq olaraq səs-küy və titrəyişlərin təsiri nəticəsində maksimal sənaye zəhərləri əmələ gətirir. İnsanların iş qabiliyyətini azaldaraq, ümumi səhhətinə pis təsir göstərir.

8. Təhlükəsizlik texnikası və həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi.

8.1 İstehsalatda elektrik təhlükəsi necə başa düşülür?

İstehsalatda ehtimal olunan elektrik cərəyanının təhlükəsi 100ma (ampermetr) artıq olduqda ölümlə nəticələnmə bilər. Müvafiq olaraq bu rəqəmi bilərək, hər bir ictehsal müəssisələrində xüsusi yüksək tezlikli elektrik cərəyanlarının yer ilə əlaqəsini saxlamaq üçün qurğulardan istifadə olunur.

8.2 İstehsalatda insan orqanizmi tərəfindən hiss edilən cərəyanın miqdarı?

İnsan orqanizminə təsir edən təhlükəsiz cərəyan 1 ma, 12-15 ma olduqda, onların əzələ nəhiyəsi sıxılaraq, naqillərdən qopa bilmirlər. Bu halda mütləq əlavə köməkdən istifadə olunmalıdır.

8.3 İstehsalatda hansı növ cərəyanlar istifadə olunurlar?

Nəhəng istehsal müəssisələrində adətən hər iki növ dəyişən və sabit cərəyan növlərindən istifadə olunur. Amma istifadə olunan, dəyişən cərəyan növü sabit cərəyan növündən insanların həyat fəaliyyəti üçün daha çox təhlükəlidir. Xüsusən, insanların həyatı üçün daha təhlükəsiz “lyuminesensiya”(gündüz işığı) hesab edilir.

8.4 İnsanlara elektrik cərəyanının təsiri necə xarakterizə olunur?

Elektrik cərəyanının insan orqanizminə təsir amili nəticəsində: güclü elektrik zərbəsi, müxtəlif nahiyələrdə yanıqlar, ürək çatışmamazlığı, daxili üzvlərdə isə kəskin qıcolmalar müşahidə olunur, həmçinin ölümə nəticələnmə mövcuddur.

8.5 Elektrik zərbənin və yanıqların hansı fəsadları ola bilər?

Elektrik zərbənin güclü təsiri nəticəsində bədən əzələləri qıcıqlanaraq kəskin qıc olmaya, tənəffüsün və ürəyin dayanmasına gətirib çıxarır. Elektrik yanıqları isə, bədənə cərəyan keçdikdə, əmələ gələn yüksək temperatur nəticəsində müxtəlif dəri nahiyələrində qızartılar, yanıqlar və suluqlar, yaxud dərinin şişinliyi müşahidə olunur.

9. Elektrik cərəyanının xarakterizəsi.

9.1 Elektrik cərəyanı nədir?

Elektrik cərəyanı – elektrik yüklərin naqillər vasitəsilə nizamlı hərəkətidir.

Elektrik cərəyanının gücü naqillərin uclarındakı potensiallar fərqi ilə düz, materialların müqaviməti ilə tərs mütənasibdir.

9.2 Elektrik cərəyanı necə təsir göstərir?

İnsan elektrik naqillərinə toxunarkən, özü şəbəkə naqillərinə çevrilir. O, yer ilə düzgün təmasda olmadıqda, yəni təcrid (izole) olunmadıqda, onun bədənindən elektrik cərəyanı keçərək, bədən müqavimətindən asılı olaraq təsir göstərir.

9.3 Elektrik cərəyanının təsir dərəcəsi nədən asılıdır?

Elektrik cərəyanının insan orqanizminə təsir dərəcəsi, orqanizmə təsir göstərən cərəyanın gücü, növü, təsir etmə müddəti, orqanizmdən keçmə yolları, insanın bu anda fiziki və psixoloji vəziyyətindən asılıdır.

9.4 Elektrik cərəyanında mühafizə üsulları hansılardır?

Elektrik naqillərinin açıq hissələrinin təcrid edilməsi – elektrik gərginliklərin təsirindən mühafizənin əsasını təşkil edir.

-gərginlikləri olmayan digər metal cihazlarının yerlə əlaqələndirilməsi insanların cərəyanla təmasda olduğu zaman təhlükəsizliyin təmininə zəmanət verir.

Hər-bir təhlükə ehtimallı qurğularda xüsusi qoruyucular yerləşdirilməlidir.

9.5 İnsan üçün təhlükəsiz gərginliklər nə qədərdir?

İnsan orqanizmi üçün təhlükəsiz gərginlik 42 volt az qəbul edilir. İstehsalatda təhlükəsiz gərginlik 12 volt və 36 volt nəzərdə tutulmuşdur. Texnoloji şəbəkələrdə 127, 220 və 380 volt gərginlikli elektrik cərəyanları istifadə edilir. Onlar eyni zamanda bir və iki fazalı gərginlik dəyişən cərəyan olurlar.

10.Müharibə mənşəli fəvqəladə hallar hansılardır?

10.1Müharibə xarakterli fəvqəladə hallar necə baş verir?

Müharibə mənşəli fəvqəladə hallar müharibə dövründə müxtəlif kütləvi qırğın silahlarının: nüvə silahları – (atom, hidrogen, neytron); Kimyəvi, güclü təsirə malik (zəhərləyici maddələr), bakterioloji xəstəlik törədici mikroblar və müxtəlif müasir hücum vasitələrindən istifadə edilməklə baş verir.

10.2 Nüvə silahının zədələyici amilləri hansılardır, onları xarakterizə edin?

a)zərbə dalğası (ölçü vahidi kq/sm²) izafi təzyiq, izafi təzyiqin sürəti, izafi təzyiqin təsiri müddəti ilə xarakterizə edilir. İnsanlarda kontuziya, əzinti və çıxıqlar yarana bilər. Obyektlərdə müxtəlif dərəcəli dağıntılar yaranır.

b)ışığ şüalanması- (ölçü vahidi kc/m² və ya kal/sm²) xarakterizə edən parametrisi işıq impulsudur, onun təsirindən-insanlarda müxtəlif dərəcədə yanıqlar, ətraf ərazidə isə geniş yayılmış yanğınlardır.

c)nüfuz edici radiasiya - (ölçü vahidi Rentqen, radian, qrey), onun təsirindən insanlarda müxtəlif dərəcədə şüa xəstəliyi yaranır. Ətraf ərazidə isə şüalanma müşahidə olunur.

d)radioaktiv zəhərlənmə - (ölçü vahidi Rentqen/saat). İnsanlarda qemoqlobin azlığına (leykemiya), sümik xərçənqi, ağ ciyər xərçənqi və .s. xəstəliklərə səbəb olur. Ətraf ərazidə isə radioaktiv hissəciklərin təsirindən zəhərlənmə.

e)elektromaqnit impulsu. (ölçü vahidi volt). Elektrik cihazlarına təsir edir, qısa qapanmaya səbəb olur.

10.3 Kimyəvi zəhərli maddələrin növləri, onların insan orqanizminə təsiri?

Kimyəvi silahın tətbiqi nəticəsində zəhərli maddələrin təsirindən insanlarda müxtəlif zəhərlənmələr və qıcıqlanmalar yaranır, həmçinin insanların, heyvanların məhv olması ilə nəticələnir.

-Sinir iflici təsirli ZM - zorin, zoman, V-qazlar;

-Dəridə yaraçıxaran ZM - texniki iprit, azotlu iprit, lünzit;

-Ümumzəhərləyici təsirli ZM - sianid turşusu, xlorian;

-Boğucu təsirli ZM- fosgen, difosgen;

-Göz yaşardıcı qıcıqlandırıcı ZM - xlorasetofenon, Sİ-ES və BZ qazları, adamsit;

10.4 Bioloji (bakterioloji) silah nədir, onun əsasını nə təşkil edir?

Bioloji silahın əsasını infeksiya xəstəlikləri yaradan mikroblar və onları daşıyan vasitələr təşkil edir. Bu silah - bakterial vasitələrə və onları tətbiq etmək üçün işlədilən döyüş sürsətlərinə, cihaz və tərtibata deyilir. Bakterioloji silahın əsasını epidemioloji xəstəlik törədən mikroblar, viruslar, göbələklər və onlardan alınan zəhər- toksinlər təşkil edir. Bioloji silahın təsirindən aşağıdakılar yaranır:

- Virusların yayılmasından - epidemiya, epizootiya, epifitotiya.
- Mikrobların törətdiyi yoluxucu xəstəliklər və s.

10.5 Müasir təsir edici (məhv edici) vasitələr hansılardır?

Müasir məhv edici vasitələrə:

yandırıcı mərmilərdən: ağ və qırmızı fosfor, napalmalar, piroqelləri göstərmək olar. Onların partlaması nəticəsində 1200⁰-də 2700⁰-dək temperatura əmələ gəlir.

- 20-40sm beton və zireh təbəqələrin dağıdılması üçün kumulyativ mərmilərdən,
- insanların kütləvi məhv edilməsi, obyektlərin geniş miqyasda dağıdılması məqsədilə tutumlu və vakkumlu mərmilərdən,
- həmçinin yüksək dəqiqli lazer mərmilərindən və başqalarından istifadə olunur.

III Kollokvium

HFT fənni üzrə 11-15 saylı kollokvium suallarının cavabı

11. HFT fənni nədən bəhs edir?

İnsanların təhlükəsizliyinin mühafizəsinin anatomik – fizioloji mexanizmi və onlara təsir göstərən neqativlər hansılardır?

11.1 İstehsalatda HFT nədir?

- İnsanların, iqtisad obyektlərinin və ərazinin həmçinin mühafizəsi üsullarını öyrədən elm.
- yaşayış mühitinin neqativ təsirinin amillərindən, insanları mühitdə mövcud olan halların təsirlərindən, təhlükələrdən və digər ziyanlardan kənarlaşdıraraq, mühitdə normal - komfort şərait yaratmaqdan ibarətdir.
- ziyanlı və təhlükəli faktorların mənfi nəticələrinin və təsirinin aradan qaldırılması.
- insanlar üçün normal, komfort iş və yaşayış mühitinin yaradılması.

11.2 FH - larda əhalinin mühafizə üsulları hansılardır?

- Əhalinin sığınacaqlarda mühafizəsi.
- Əhalinin radiasiya əleyhinə daldalanacaqlarda və sadə sığınacaqlarda mühafizəsi.
- əhaliyə tənəffüs orqanlarını mühafizə etmək üçün - əleyhqazların, respiratorların, toza qarşı tənəzzif maskaların -İITM-1 verilməsi.

- əhaliyə fərdi tibbi mühafizə vasitələrinin- AH-2 aptekçələrin, sarğı materiallarının, fərdi kimya paketlərinin- İPP-8, İPP-9 verilməsi.
- Əhalini təhlükəli ərazidən evakuasiyası və şəhərdən kənar ərazidə yerləşdirilməsi,

11.3 Kateqoriyaya daxil edilmiş şəhərlərdən əhalinin evakuasiyası üsulları hansılardır?

- Evakuasiya toplanma məntəqələrinin yaradılması, insanların qeydə alınması və təhlükəsiz ərazilərə yola salınması,
- İnsanların qeydə alınması və bütün nəqliyyat vasitələrindən səmərəli istifadə etməklə (hava, dəniz, avtomobil və s.) yola salınması,.
- Əhalinin şəhərdən kənar ərazidə müvəqqəti məskunlaşdırılması.
- Əhalinin şəhərdən kənar ərazidə yerli əhalinin evlərində, mənzillərində, mədəni – ictimai binalarda, sanatoriyalarda, məktəblərdə və digər xarakterli müalicə - yaşayış mərkəzlərində və istisna hallarda əhali kommunal şəraitləri olan çadırlardan istifadə olunmaqla yerləşdirilir.

11.4 FH-da əmələ gələn ekstremal vəziyyət necə başa düşülür?

- İnsanların dərk etmə qabiliyyətindən kənarda olan vəziyyətlər başa düşülür,
- Onların cibgirlərdən mühafizə olunması.
- Onların narkomanlardan mühafizə olunması.
- Onların sərxoşlardan mühafizə olunması.
- Onların özlərinin kütlələrin içində aparmaq bacarığı.
- Onların nəqliyyat qəzaları zamanı özlərini aparmaq bacarığı.

11.5 Şəhərdən kənar ərazidə əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək üsulları hansılardır?

Bu məqsədə nail olmaq üçün ərazidə:

- İctimai assaişin mühafizəsi qruplarının yaradılması.
- xalq nəzarətçiləri qruplarının yaradılması.
- Yanğından mühafizə qruplarının yaradılması.
- Polis postlarının təyin edilməsi.
- Təhlükəli yerlərdə müşahidə kameralarının qoyulması.

12. İnsanların və istehsalat əməkdaşlarının hərəkətləri cəmiyyətdə hansı məişət xarakterli təhlükələr yarada bilər?

12.1 Laqeyid münasibət nə ilə nəticələnə bilər?

Yanğınların 80%-i insanların ev şəraitində laqeyidliyi nəticəsində baş verir. Az həcmli yüksək təzyiqli qaz balonlarının istismarı, məişət qazının açıq qalması faciələrlə nəticələnir. Belə hallarda partlayış və yanğın, nəinki

ailəyə, həmçinin qonşuların həyatına bərpa olunmaz maddi ziyan vurur. Eyni sözləri elektrik cihazları barədə demək olar. Güclü qızdırıcı spirallı cihazların istismarı nəticəsində naqillərin kəskin qızması müxtəlif fəsadlı məişət xarakterli yanğınlara səbəb olur.

12.2 Ailə üzvlərinin riskli hərəkətləri hansı faciələrlə qurtarır?

FH-da risk halı dedikdə, müxtəlif həyat üçün təhlükə kəsb edən halların ehtimalı nəzərdə tutulur. Onların nəticəsində insanların yaşayış mühitində, məişət qazından boğulma, maddi ziyan və ailə üzvlərinin həyatı üçün təhlükələr yaranır. Bəzi hallarda, məişətdə qeyri standart qızdırıcı cihazların cərəyan şəbəkələrinə uzun müddət, nəzarətsiz birləşdirilməsi nəticəsində gözlənilməz hallara və yanğınlara gətirə bilər.

12.3 Dini xarakterli müxtəlif baxışlar hansı nəticə verə bilər?

Təhlükələrin ən vacib göstəricilərindən biri, din mənsubiyyətidir. Bu hal ondan irəli gəlir ki, din başçılarının zənginləşmələrinə görə, insanların arasında bir-birinə qarşı nifrət, dözülməz hala gətirib çıxarır, o isə düşmənçiliklə nəticələnir. Beləliklə, insanların baxışlarında müxtəlif xarakterli ziddiyyətlər yaranır.

12.4 Kütlənin içərisində və hərəkət zamanı təhlükəsizliyin təmini üçün insanlar necə davranmalıdırlar?

Kütləvi hərəkət, yaxud istirahət, insanların kütləvi surətdə, müvəqqəti olaraq birləşməsi halıdır. Bu zaman insanların müxtəlif baxışları, münasibətləri, əməyə düzgün qiyməti və digər kriteriyalar, onların arasında xoşagəlməz mübahisələrlə nəticələnmə bilər. Bu isə böhran vəziyyəti əmələ gətirərək, dözülməz olaraq cəmiyyət arasında, onların normal həyat fəaliyyətinə sarsıdıcı təsir göstərir.

Belə hallarda hər bir şəxs təmkinli olaraq etikanı pozmadan, mədəni surətdə davranaraq ümumi razılığa gəlməyə çalışmalıdır. Hərəkət zamanı çalışmaq lazımdır ki, kütlənin ortasında olmayasan və o sahəni təhlükəsiz tərk edəsən.

12.5 İqtisadi obyektlərinin əməkdaşları ekstremal vəziyyətlərdə necə davranmalıdırlar?

Ekstremal vəziyyətlərdə obyektlərin əməkdaşları xüsusən qocalara, uşaqlı və hamilə qadınlara, xəstələrə hörmət edərək, onları müxtəlif təhlükələrdən müdaxilə surətdə mühafizəsini əvvəlcədən planlaşdırmalıdırlar. Laqeydlik ən təhlükəli haldır.

Kütləni, nəinki oğrulardan, cibgirlərdən, narkomanlardan, həmçinin qəzalardan, güclü təsirə malik olan zəhərləyici, radioaktiv maddələrin təsirindən qorumaq lazımdır, təhlükəsizliyi təmin edilməlidir.

13. İnsanların fəaliyyət mühitində təhlükə, müxtəlif qəzalar yaradan, hansı radioaktiv – təhlükəli obyektlər mövcuddur?

13.1 Radioaktiv təhlükə kəsb edən ən qorxulu obyektlər hansılardır?

Radioaktiv təhlükəli sənaye obyektlərdən uran filizlərinin əldə edilməsi mədənləri, xüsusən nüvə silahında istifadə olunan zənginləşdirilmiş urandır. Bildiyimiz kimi uran filizi 0.0155% U-235, 0.07% U-233 və 98% U-238, həmçinin müxtəlif qarışıqlardan ibarətdir. Eyni zamanda nüvə silahında yalnız U-235, U-233 və PL-239 izotoplarından istifadə olunur. Termonüvədə isə onlardan başqa deuterium D^2 və tritium D^3 istifadə edilir. Bu məhlullarla işləyən obyektlərdə qəza baş verərsə əhəlinin həyatı üçün ən böyük radiasiya təhlükəsi yarana bilər.

13.2 Nüvə reaktorları insanlar üçün hansı təhlükə kəsb edir?

Onlar istifadə prinsiplərinə görə elmi və istehsalat xarakterli olaraq, elmi-tədqiqat laboratoriyalarında, həmçinin atom elektrostansiyalarında istifadə olunurlar. Elmi tədqiqat reaktorların işləmə prosesi müddətində süni radioaktiv izotopların alınması və onların nüvə tədqiqatında geniş istifadəsi icra olunur. Atom elektrik stansiyalarında quraşdırılmış istehsalat reaktorları, elektrik enerjisi mənbəyi kimi sənayedə geniş istifadə olunur.

Bu reaktorlarda qəzaların əmələ gəlməsi nəticəsində təbiətə külli miqdarda radioaktiv qazları və nüvə tullantıları (maddələri) buraxılır. Xüsusən nəzərə çarpan onların müxtəlif yarımparçalanma dövrlərinə mənsub olmalıdırlar.

Məs. U-238 təbii radioaktiv maddəsinin yarımparçalanma dövrü 4.6 milyard ildir, bu əsasdan 1986-cı ildə çernobıl AES qəzası indiyədək insanların həyat tərzinə, onların sağlamlığına kəskin təsir göstərir.

13.3 Yüksək tezlikli elementar hissəciklər yerləşdirilmiş obyektlər hansı təhlükələr yaradırlar?

Yüksək tezlikli hissəciklərlə işləyən obyektlər fəaliyyəti dövründə yeni süni radioaktiv maddələr alaraq nüvə tədqiqatları sənayesində istifadə olunurlar. Belə sənayedə baş vermiş qəzalar və onların iş əsnasında təbiətə ifraz etdiyi radioaktiv maddələr mühit atomlarını ionlaşdıraraq insanların həyat tərzinə kəskin ionlaşdırıcı təsir göstərmə imkanlarına malikdir. Bu halları nəzərə alaraq, belə obyektlərin yaxınlığında insanların təhlükəsizliyini

təmin etmək məqsədilə 3-gün müddətində fəhlə və qulluqçuların sığınmaları üçün möhkəm sığınacaqlar tikilir.

13.4 Radioaktiv, kimyəvi və bioloji tullantılar saxlanılan obyektlər hansı təhlükəni kəsb edir?

- Radioaktiv obyektlərdə qəza baş verdikdə, təbiətə radioaktiv, kimyəvi maddələrin tullanılması təhlükəsi yaranır. Müxtəlif radioaktiv avadanlıqların sıradan çıxması nəticəsində ətrafa bərk, maye və kristal halında tullantıların yayılması baş verir.

- Kimyəvi zəhərləyici maddələr torpağa, suya və müxtəlif xammala, ərzaq məhsullarına təsir edərək, meteoroloji şəraitdən asılı olaraq 10-30 gün ərzində insanlara, təbiətə təsir göstərə bilər.

- Bioloji təhlükə mikrobların, virusların, bakteriyaların ərazidə müxtəlif epidemioloji xəstəliklərin uzun müddətli və geniş miqyaslı yayılması nəticəsində əmələ gəlir. Bu ərazidə, adətən təhlükəsizliyi təmin etmək məqsədilə “karantin” yaxud “observasiya” ciddi rejimləri tətbiq edilməlidir.

Hal - hazırda “Ebola” virusu xəstə ilə kontakda olduqda əmələ gəlir. Bəzi yoluxucu xəstəliklərin müalicəsi üçün peyvəndlər mövcud deyil. Uzun müddət idi ki, vəba, qara yara, xolera və digər xəstəliklər müalicə olunmurdular, ancaq bu gün onlar müalicə olunurlar.

13.5 Kütləvi qırğın silahlarının tədqiqatı aparılan ərazidə hansı təhlükə yaranır?

Məlumdur ki, silahların tədqiqatı aparılarkən, həqiqi təsiredici silah növlərindən istifadə olunur. Onlar isə həmin əraziyə, onun ekologiyasına, orada fəaliyyət göstərən insanların həyat tərzinə, sağlamlıqlarına mənfi təsir göstərirlər. Bu kütləvi qırğın silahlarına nüvə, kimyəvi və bioloji silahların daxil olduğunu nəzərə alsaq, müəyyən edərik ki, onların hər biri özünə məxsus tərzdə təsir etmə xüsusiyyətinə malikdirlər.

14. Təbii xarakterli fəvqaləddə hadisələr zamanı istehsalat əməkdaşları necə fəaliyyət göstərməlidirlər?

14.1 Təbii xarakterli FH hansılardır?

Təhlükəli geofiziki hadisələr:

- zəlzələlər;
- vulkan püskürmələri.

Təhlükəli meteoroloji hadisələr:

- 9-11 ballıq fırtına;
- 12-15 ballıq qasırğa, tufan;

- leysan yağışları;
- iri dolu;
- quraqlıq;
- güclü qar;
- güclü buzlaşma, donvurma;
- güclü çovğun,

Təhlükəli hidroloji hadisələr:

- su səviyyəsinin qalxması (daşqın) və düşməsi;
- yeraltı suların səviyyəsinin qalxması (subasma).

Təhlükəli geoloji hadisələr:

- Sellər;
- Torpaq sürüşməsi;
- Torpaq uçqunu;
- Marxallar, qar uçqunu;
- Yerin yuxarı qatlarının köçməsi.

14.2 Zəlzələ baş verərkən insanlar necə davranmalıdırlar?

Respublikamızın ərazisinin 50%-dan artıq hissəsi seysmik aktiv zonaya düşdüyündən, xüsusən dağ ərazisi zəlzələ təhlükəsi əmələ gəlmə ehtimallıdır. Bu əsasdan tarixə istinad edərək Respublikamızın ərazisində zəlzələnin gücü 7-9 bal Rixter şkalasına uyğun baş vermə ehtimallıdır. Bu qüvvədə olan zəlzələ tektonik dağıdıcı xarakterə malikdir. Ona görə insanlar mühafizə olunarkən düzgün davranış üsulunu seçməlidirlər. Belə ki, ev şəraitində təcili seyf qapılarını açaraq, imkandan istifadə edib, evdən çıxaraq binalardan kənar-təhlükəsiz ərazidə, müvəqqəti məskunlaşmalıdırlar. Yaxud mənzilin künc guşələrində, pəncərə və qapının arasında, təhlükəsiz ərazidə sığınmalıdırlar.

14.3 Su basma ehtimallı ərazidə əhəlinin davranışı necə olmalıdır?

Ərazinin relyefindən və digər xüsusiyyətlərindən asılı olaraq su basma əraziləri əvvəlcədən proqnozlaşdırılır. Adətən bu ərazilərdə qəflətən sellərin hansı fəsadların əmələ gətirməsinə qarşı tədbirər planları hazırlanır. Bu təbii fəlakət qəflətən baş vermə ehtimallıdır, ona görə hər bir regionlarda, çay-dəniz hövzələrində, suyun səviyyəsinin qalxmasına müntəzəm nəzarət edilməlidir. Təhlükə yaranan zaman əhaliyə dərhal xəbər verilib, ərazidən təhlükəsiz zonaya köçürürlər. Onlar öz növbəsində özlərilə bütün sənədlərini, qiymətli əşyalarını, müəyyən miqdarda ərzaq, mövsumə uyğun paltar götürərək mənzillərini tərk etməlidirlər.

14.4 Bakterioloji təhlükə yaranarkən əhəli necə davranmalıdırlar?

Bakterioloji yoluxma halları baş vermə ehtimallı ərazidə geniş miqyaslı infeksiya xəstəliklərinin yayılması müşahidə olunur. Onun qarşısını almaq,

yoluxma sürətini azaltmaq və yaxud ləğv etmək üçün mülki müdafiə və digər səlahiyyətli təşkilatlar tərəfindən məlumat verilərkən insanlar yüksək nizam-intizamla, təşvişə düşmədən bütün tələblərə riayət etməlidirlər. Belə hallarda fərdi kimyəvi və tibbi mühafizə vasitələrindən səmərəli istifadə edərək, tənəffüs üzvlərini və müxtəlif ərzaq məhsullarını, suyu təcridedici qablarda saxlayaraq təhlükəsizliyi təmin etməlidirlər. Bu məqsədlə fiziki və kimyəvi üsullardan istifadə edərək zərərsizləşdirmə (dezinfeksiya) tədbirini icra etməlidirlər. Fərdi surətdə isə AN-2 apteçkasının içərisindəki tibbi preparatlardan istifadə edilməlidir.

14.5 Fitotik təhlükələr, yaxud meyvə ağaclarının və bitkilərin arasında xəstəliklərin yayılması zamanı əhalinin davranışı necə olmalıdır?

Belə hallar baş verdikdə, insanlar müəyyən təhlükəsizlik qaydalarına riayət etməlidirlər. Meyvə, tərəvəz məhsullarını qəti qəbul etməməli, onları qəbul etməzdən qabaq bütün hallarda isə onları tam zərərsiz vəziyyətə gətirib, xüsusi dezinfeksiya edici kimyəvi məhsullardan istifadə etdikdən sonra güclü su təzyiqi altında yuyulub təmizləməli və zərərsizləşdirməlidirlər. Təbiətdə isə ağaclar xüsusi çiləyici cihazlar vasitəsilə və kimyəvi dezinfeksiya edici maddələrlə zərərsizləşdirilməli və bu zaman həşəratlar, gəmiricilər məhv olunmalıdır. Zərərsizləşdirilmə tədbirləri həyata keçirən şəxslər qoruyucu paltarlar, fərdi mühafizə vasitələrindən, əleyhqazlardan istifadə etməlidirlər. Mühafizə vasitələri olmayan şəxslər həmin əraziyə yaxın gəlməməlidirlər. Dezinfeksiya tədbirləri keçirən şəxslər orqanizmin immunitetini yüksəltmək üçün sanitar təmizləmədən keçməlidirlər.

15. Terror təhlükəsinə qarşı və texnogen xarakterli FH-la mübarizədə təşkilat əməkdaşları necə davranmalıdırlar?

15.1 Texnogen xarakterli FH-a nələr daxildir?

Texnogen xarakterli FH-a aiddir:

- Binaların qəflətən köçməsi;
- AES-da istehsalat sahələrinin dağılması və ərazinin radioaktiv maddələrlə çirklənməsi;
- Nəqliyyat qəzaları;
- Güclü təsirli zəhərli maddələrin geniş miqyaslı əraziyə yayılması;
- mühəndis-tədqiqatları mərkəzlərində baş vermiş qəza nəticəsində ərazinin radioaktiv maddələrlə çirklənməsi;
- kimyəvi təhlükəli obyektlərdə GTZM-in ətrafa dağılması;

- bakterioloji maddələrin hazırlanması, emal edilməsi, saxlanması və göndərilməsi ilə məşğul olan elmi-tədqiqat müəssisələrində bakterioloji və digər bioloji maddələrin yayılması ilə baş vermiş qəza;
- su nəqliyyatında baş vermiş qəzalar;
- iri miqyaslı avtomobil qəzaları;
- çoxsaylı insan ölümü ilə nəticələnən və xilasetmə-axtarış tədbirləri tələb edən aviasiya qəzaları;
- dəmir yolu nəqliyyatının (metropolitan vaqonlarının) relslərdən çıxması və yaxud toqquşması nəticəsində insan ölümünün baş verməsi və dəmir yolu xətlərinin dağılması;
- çoxsaylı insan ölümü ilə nəticələnən su nəqliyyatında baş vermiş qəzalar, limanların və daxili sahil sularının zəhərləyici maddələrlə zəhərlənməsi;
- yaşayış məntəqələrinə yaxın ərazilərdə kəmərlərdə baş vermiş qəzalar nəticəsində ətrafa çoxlu miqdarda daşınan məhlulun dağılması, hansı ki ətraf mühitin çirklənməsinə gətirib çıxarır;
- elektrik sistemlərindəki qəzalar;
- təmizləyici qurğulardakı qəzalar;
- hidrodinamik qəzalar;
- su anbarlarının dağılması;
- yanğın təhlükəli obyektlərdə yanğınların baş verməsi.

15.2 İnsanların irimiqyaslı nəqliyyat qəzaları zamanı davranış qaydaları hansılardır?

İrimiqyaslı avtomobil, dəmiryol (metro qatarlarında), hava, su nəqliyyatında baş vermiş qəzalar çoxsaylı insan və maddi itkilərə, ətraf mühitin çirklənməsinə səbəb olurlar. Həm yük, həm də sənişin daşıyan nəqliyyat vasitələrində baş verən qəzalar maddi, mənəvi və psixoloji fəsadlar törətmə ehtimalına malikdirlər. Bu amilləri nəzərə alaraq, insanların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün, qısa müddətdə, kompleks tədbirlər icra edilməlidir. Beləki, zərərçəkmişlərə lazımi ilk yardım göstərərək stasionar müalicə xəstəxanalarına çatdırmağa çalışmalıdırlar. Digər təhlükələrdə isə real vəziyyət nəzərə alınmalıdır.

15.3 İstehsalatda partlayış və yanğın baş verdikdə insanlar necə davranmalıdırlar?

İstehsalatda partlayışlar əsasən texnoloji prosesin pozulması, yaxud sıradan çıxması nəticəsində baş verir ki, bu halda müxtəlif ikinci təsir nəticəsində, ərazinin zəhərlənməsi, insanların isə zərərçəkməsi müşahidə olunur. İstehsalatın xüsusiyyətindən asılı olaraq, ekalogiyanın çirklənməsi, əraziyə çox miqdarlı maye, toz şəklində ziyanlı maddələrin yayılması müşahidə olunur. Belə ekstremal şəraitlərdə insanlar maksimal qısa müddət ərzində xəsarət almışları təhlükəli zonalarından uzaqlaşdırmalı, təxribatların aradan

götürülməsinə cəhd göstərməklə bərabər, təhlükələrin genişlənməsinin, yanğınların yayılmasının qarşısı almalıdırlar.

15.4 İnsanların, güclü təsirə malik olan zəhərli maddələrin yayıldığı ərazidə davranış qaydaları necə olmalıdır?

Güclü təsirli maddələrdən ən geniş istehsalatda istifadə olunanlardan xlor və amonyak maddələridir.

-Xlorun xüsusi çəkisi havadan 2.5 dəfə ağır olduğundan təcili bu ərazini tərk etmək vacib addımdır. Eyni zamanda, belə halda küləyin istiqamətini mütləq nəzərə alaraq ona perpendikulyar surətdə hərəkət edərək, ərazi tərk edilməlidir. Əlaltı vasitələri, cib dəsmalını isladaraq, burunla nəfəs almaq vacibdir.

- Amonyakın xüsusi çəkisi havanın çəkisindən yüngül olduğundan yalnız yer səthinə yaxın yerləşib mühafizə olunmaq məsləhətdir. Bu ərazini tərk edərkən, xlorla zəhərlənmiş ərazidəki kimi davranmaq lazımdır.

15.5 Radioaktiv tozlarla zəhərlənmiş ərazidə insanlar necə davranmalıdırlar?

Radioaktiv maddələrlə zəhərlənmiş zonalar geniş miqyaslı olaraq uzun müddət ərazini zəhərləmə qabiliyyətinə malikdir. Onlar tam çöküntü baş verənədək, radiasiyanın gücü (səviyyəsi) yüksəlir, sonralar isə 7 (yeddi) qanununa müvafiq olaraq azalırlar. Bu əsasdan radiasiyanın gücünü ölçmək, ona nəzarət etmək vacib haldır. Bunun üçün dozimetrik cihazlardan DP-5V və DP-22-dən istifadə olunur.

Geniş ərazidə belə hallar baş verdikdə insanların evakuasiyası zamanı müxtəlif təxribatlar baş verə bilər. Ən dəhşətlisi, belə hallarda təxribatçının əlində müxtəlif infeksiya xəstəliklərini daşıyan: mikroblar, viruslar, bakteriyalar, göbələklər və digərləri olarsa, insanlar arasında nəinki radioaktiv tozlarla zəhərlənmə, həmçinin infeksiya xəstəliklərində əmələ gəlmə təhlükəsi yaranır. Bu isə tədbirlərin artmasına, eyni zamanda, çox saylı itgiyə səbəb olur.